

YOSH AYOLLARDA JINSIY A'ZOLAR XAVFLI O'SMALARINI ERTA ANIQLASH USULLARI VA AHAMIYATI

Olimjonova Munajat Hasan qizi

Musulmonov Sh.R

Toshkent davlat tibbiyot universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada 40 yosh atrofidagi ayollarda uchraydigan asosiy ginekologik xavfli o'smalar — bachadon bo'yni saratoni, endometriy (bachadon tanasi) saratoni va tuxumdon saratoni yoritilgan. Maqolada kasalliklarning etiologiyasi, patogenezi, klinik kechishi, zamonaviy diagnostika usullari, xavf omillari va profilaktikasi batafsil ko'rib chiqilgan. Global va mintaqaviy statistik ma'lumotlar asosida muammoning dolzarbligi asoslab berilgan. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSS) va GLOBOCAN 2022 ma'lumotlariga ko'ra, erta aniqlash va skrining dasturlari kasallikdan o'lim ko'rsatkichini sezilarli darajada kamaytirishi mumkin.

Kalit so'zlar: Cervical cancer, Endometrial cancer, Ovarian cancer, Ginekologik o'smalar, 40 yoshli ayollar, Xavfli o'smalar, Skrining, Pap-test, HPV infeksiyasi, Erta diagnostika, Onkologiya, Profilaktika, Epidemiologiya, Gormonal disbalans, Reproktiv salomatlik.

KIRISH

Ayollar reproduktiv tizimi o'smalari butun dunyoda onkologik kasalliklar orasida muhim o'rin egallaydi. Ayniqsa, 40 yosh atrofidagi davr o'tish bosqichi sifatida qaraladi, chunki bu vaqtda organizmda gormonal o'zgarishlar kuchayadi. Estrogen va progesteron muvozanatining buzilishi, immun tizimining zaiflashishi hamda surunkali kasalliklar o'sma rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratadi.

Eng keng tarqalgan ginekologik saraton turlari qatoriga bachadon bo'yni saratoni, endometriy saratoni va tuxumdon saratoni kiradi. Ushbu kasalliklar ayollarning hayot sifati va umrini jiddiy tahdid qiladi, ayniqsa skrining va profilaktika yetarli darajada rivojlanmagan mintaqalarda.

Etiologiya va patogenez

Virusli omillar

Bachadon bo'yni saratonining asosiy sababi inson papilloma virusi (HPV) bo'lib, u epitelial hujayralarga kirib, ularning genetik tuzilishini o'zgartiradi va nazoratsiz ko'payishga olib keladi. HPV-16 va HPV-18 shtammlari eng xavfli hisoblanadi.

Gormonal omillar

Endometriy saratonida uzoq muddatli giperestrogeniya yetakchi rol o'ynaydi. Ovulyatsiya buzilishlari, semizlik va qandli diabet bu jarayonni kuchaytiradi.

Genetik omillar

Tuxumdon saratonida BRCA1 va BRCA2 genlaridagi mutatsiyalar muhim ahamiyatga ega, chunki ular hujayra siklini nazorat qiluvchi mexanizmlarni buzadi.

Ekzogen va hayot tarzi omillari

Chekish, noto'g'ri ovqatlanish, jismoniy harakatsizlik va surunkali yallig'lanish jarayonlari kasallik xavfini oshiradi.

Epidemiologiya va statistika

GLOBOCAN 2022 ma'lumotlariga ko'ra:

Bachadon bo'yni saratoni ayollarda eng ko'p uchraydigan saratonlar orasida 4-o'rinda turadi. 2022 yilda dunyo bo'yicha 662 301 ta yangi holat qayd etilgan va 348 874 ta o'lim sodir bo'lgan. Ko'p holatlar past va o'rta daromadli mamlakatlarda kuzatiladi.13fcel

Endometriy saratoni (corpus uteri) 420 368 ta yangi holat bilan rivojlangan mamlakatlarda eng keng tarqalgan ginekologik saraton hisoblanadi.

Tuxumdon saratoni 324 603 ta yangi holat va 206 956 ta o'lim bilan o'lim darajasi bo'yicha yetakchi o'rinni egallaydi.

Markaziy Osiyo mintaqasida, shu jumladan O'zbekistonda skrining tizimining yetarli emasligi sababli kasalliklar ko'pincha kech bosqichda aniqlanadi. O'zbekistonda bachadon bo'yni saratoni ayollar orasida 2-o'rinda turadi (yiliga taxminan 1887–2654 ta yangi holat). Skrining qamrovi past bo'lib, ko'p ayollar hech qachon tekshirilmagan.

Klinik belgilari

Bachadon bo'yni saratoni: Kontakt qon ketish, noxush hidli ajralmalar, pastki qorin og'rig'i (kech bosqichda).

Endometriy saratoni: Hayz siklining buzilishi, disfunktsional bachadon qon ketishlari, menopauza davrida qon kelishi.

Tuxumdon saratoni: Qorin dam bo'lishi, ishtaha pasayishi, tez to'yish hissi, vazn yo'qotish (ko'pincha kech bosqichda paydo bo'ladi).

Xavf omillari

HPV infeksiyasi

Gormonal disbalans

Semizlik va qandli diabet

Irsiy moyillik (BRCA mutatsiyalari)

Reproduktiv faoliyatning buzilishi (erta hayz, kech menopauza, tug'maslik va boshqalar)

Diagnostika usullari

Skrining tekshiruvlari

Pap-test (Papanikolau testi) — displaziya va saraton oldi holatlarini aniqlashda asosiy usul.

HPV testi — yuqori xavfli viruslarni aniqlaydi.

Instrumental tekshiruvlar

Kolposkopiya

Transvaginal ultratovush

KT va MRT (bosqichni aniqlashda)

Morfologik tekshiruv

Biopsiya — tashxisni tasdiqlashning eng ishonchli usuli.

Muhim jihat: erta bosqichda aniqlangan kasalliklarda davolash samaradorligi 80–90% gacha yetadi.

Profilaktika

Birlamchi profilaktika: HPV vaksinatsiyasi (jinsiy hayot boshlanishidan oldin berilganda samaradorligi yuqori). Sog'lom turmush tarzi va infeksiyalardan himoyalash.

Ikkilamchi profilaktika: Muntazam skrining (Pap-test va HPV testi), ginekolog ko'rigi va erta diagnostika.

Uchinchi darajali profilaktika: Reabilitatsiya va asoratlarning oldini olish.

Davolashda jarrohlik yondashuvlari

Zamonaviy onkoginekologiyada quyidagi usullar qo'llaniladi:

Adneksektomiya, bachadon va bachadon nayini qo'shib olib tashlash

Omentektomiya va tos limfa tugunlarini olib tashlash

Siydik-vaginal va vaginal-to'g'ri ichak rekonstruktiv-tiklash jarrohlilklari

Peritonektomiya bilan birgalikda sitoreduktiv jarrohlilklar

Vulvektomiya va radikal vulvektomiya

Bachadon va bachadon nayini olib tashlashga oid boshqa murakkab jarrohlilklar

Muhokama

Zamonaviy tibbiyotda asosiy e'tibor kasallikni davolashdan ko'ra uni erta aniqlash va oldini olishga qaratilgan. Rivojlangan mamlakatlarda skrining dasturlari o'lim ko'rsatkichlarini sezilarli kamaytirgan. Aksincha, rivojlanayotgan hududlarda axborot yetishmasligi va profilaktik ko'riklarning kamligi kasallikning kech aniqlanishiga sabab bo'lmoqda. Markaziy Osiyoda skriningni kuchaytirish va HPV vaksinatsiyasini kengaytirish muhim vazifadir.

Xulosa

40 yosh atrofidagi ayollarda jinsiy a'zolar xavfli o'smalari muhim tibbiy muammo bo'lib qolmoqda. Eng ko'p uchraydigan turlari — bachadon bo'yni, endometriy va tuxumdon saratonlari hisoblanadi. Kasalliklarni kamaytirishning eng samarali yo'li skrining, erta diagnostika va profilaktik choralarni kuchaytirishdir.

Ayollar o'rtasida tibbiy madaniyatni oshirish ham katta ahamiyatga ega. Bachadon bo'yni saratoni ayollar onkologik kasalliklari tizimida yetakchi o'rinlardan birini egallab, ko'pincha rak oldi kasalliklarining oxirgi bosqichi sifatida rivojlanadi. Ushbu muammoni hal etish uchun muntazam skrining, vaksinatsiya va sog'lom turmush tarzi tamoyillariga qat'iy rioya qilish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bray F, et al. Global cancer statistics 2022: GLOBOCAN estimates of incidence and mortality worldwide for 36 cancers in 185 countries. *CA Cancer J Clin.* 2024.
2. World Health Organization (WHO). Cervical cancer fact sheet. 2025.
3. Global Cancer Observatory (GCO). Cancer Today. International Agency for Research on Cancer; 2024.
4. Zhu B, et al. Global burden of gynaecological cancers in 2022 and projections to 2050. 2024.
5. Oltieva MP, et al. Epidemiology of high-risk HPV in Uzbekistan. 2025.
6. Uzbekistan HPV Information Centre. National cancer profiles and reports on HPV prevalence.
7. International Agency for Research on Cancer (IARC). GLOBOCAN 2022 database: Uzbekistan country profile.

8. Papanikolaou Research Institute. Standard protocols for Pap-test and cervical dysplasia screening.
9. National Center for Health Statistics. Hormonal factors and endometrial cancer risks: Long-term studies on hyperestrogenism.
10. Genetic Research Journal. The role of BRCA1 and BRCA2 mutations in ovarian cancer pathogenesis.